

Sporun Etimolojisi ve Tarihsel Kökeninin Toplayıcılık Menşeli Yorumlanması Üzerine Nitel Bir Araştırma

Serhat KAYA¹, Çiğdem ÖNER²

¹ <https://orcid.org/0000-0002-7877-4335>

² İstanbul Rumeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spor Yöneticiliği Bölümü İstanbul, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0002-1939-0526>

Email: uzm.serhat.kaya@gmail.com , esenlik@cigdemoner.com.tr

Türü: Araştırma Makalesi (Alındı: 10.05.2021 - Kabul: 02.07.2021)

Öz

Sporun bilinen tarihi çok sayıda spor bilimci, spor sosyoloğu ve spor tarihçisi tarafından avcılıkla başlatılmaktadır. Bununla birlikte, büyük bir sporcu kitlesi de dahil olmak üzere, farklı disiplinlerde çalışan sayıca çok insanın avcılığın spor olmadığı, bilakis içinde barındırdığı ve teşvik ettiği rekabet üzerinden savaşın yeniden üretim alanı olduğu yönündeki savunularının her geçen gün daha fazla taraf bulduğu izlenmektedir. Halihazırda günümüzde avcılığın bir spor olup olmadığı hakkındaki güncel tartışmalar ve sahaya egemen olduğu gözlemlenen ikilem bu çalışmanın ortaya konmasına yön vermiştir. Mevcut spor paradigmasının çelişkilerine ek olarak eksik tarih anlayışından kaynaklı bu durumun literatürde bir boşluğa işaret ettiği kanısı edinilmiştir. Bu kanıdan hareketle, bu çalışmada sporun etimolojik analizinin yapılarak, tarihsel kökeninin toplayıcılık menşeli yorumlanması amaçlanmıştır. Nitel araştırma desenlerinden doküman ve içerik analizlerinden yararlanılan çalışmada Google Scholar, EBSCO, Sobiad ve ULAKBİM veritabanlarına erişim sağlanarak "spor", "avcılık", "spor etimolojisi", "spor tarihi" anahtar kelimeleri kullanılmak suretiyle 44 adet farklı esere ulaşılmıştır. Söz konusu kaynaklar arasından çalışmaya doğrudan katkı sağlayacağı öngörülen 31 eser incelemeye alınmıştır. Bulgular, "avcılık spor değildir" sorunsalına karşın mevcut sporun temellerinin sarsıldığını ve avcılıktan daha eski olduğu varsayılan toplayıcılık kültürünün sporun temeli olabileceğini ortaya koymuştur. Bulgulara dayanarak, sporun "tohum ekmek, saçmak" anlamının, sporun toplayıcılık ve tarım menşeli geliştiğini ortaya koyan değerli bir referans olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor, toplayıcılık, avcılık, spor etimolojisi, spor tarihi

A Qualitative Research on the Etymology and the Interpretation of the Historical Origin of Sport with the Origin of Foraging

Abstract

The known history of sports started with hunting by many sports scientists, sports sociologists, and sports historians. However, it is observed that the argument of many people working in different disciplines, including a large audience of athletes, that hunting is not a sport, but instead that war is a field of reproduction through competition that it hosts and encourages is increasingly finding more and more sides with each passing day. Current debates about whether hunting is a sport or not and the dilemma observed to dominate the field has led to this study's preparation. Additionally, the current sports paradigm contradictions have concluded that this situation, which is due to an incomplete understanding of history, points to a gap in the literature. Based on this opinion, interpreting the historical origin of the sport in terms of collectivism, it is aimed to analyze the etymology of sports. The study was designed using qualitative research patterns, document and content analysis were utilized. In the study, google scholar, EBSCO, Sobiad, and ULAKBİM databases were accessed. Forty-four different works were reached by using the keywords "sport", "hunting", "sport etymology", "sports history". Thirty-one works that were predicted to contribute directly to the study were examined. The findings revealed that despite the problem of "hunting is not a sport", the foundations of the current sport have been shaken, and the foraging culture, which is supposed to be older than hunting, may be the basis of the sport. The findings concluded that the meaning of the sport "sowing seeds, scattering" is a valuable reference that reveals that the sport developed from gathering and agricultural origin.

Keywords: Sport, foraging, hunting, sport etymology, sports history

Giriş

Tarih bilimcilerin tarihi kategorilere ayırıp, tarihsel süreç içerisinde kimi olay ve olguları daha fazla ön plana çıkarttığı bilinen bir gerçek olarak değerlendirilmektedir. Bu olgudan hareketle yapılan incelemelerde, toplumun tarihsel tasnifinde vurgulanan “tarih öncesi toplum” ve “uygar toplum” terimlerinin insanlığın gelişimsel tarihinde “damgalayıcı” bir yön kazandığı izlenimi edinilmektedir. Tarih öncesi toplum ifadesinin adeta bir yaftalama boyutu kazandığı, yer yer ilkel komünal toplum, yazısız tarih, barbar toplum sıfatları ile kategorize edildiği görülmektedir. Tarih öncesi topluma bir seçenek olarak tam karşısında konumlandırılan uygar toplumun ise daha fazla yüceltilerek adeta medeniyetin zirvesi olarak tanımlanıyor olması dikkat çekici bulunmaktadır.

Childe’ın (1974) bildirdiği üzere, tarih öncesi olarak nitelenen dönem tarihsel sürecin yüzde doksansekizlik gibi uzun bir zaman dilimini kapsayarak insanlık yaşantısının en uzun tarihsel sürecini içermektedir. Uygarlık tarihi ise Sümerlerle başlayarak insanlık yaşantısının sadece yüzde ikisine denk gelen kısa bir zaman dilimine tekabül etmektedir.

Yapılan son bilimsel çalışmalar, tarih öncesi olarak belirtilen toplumlarda (Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik Çağlar) ana-kadınlar etrafında gelişen toplayıcılık kültürünün başat rol oynadığını ve toplayıcılık kültürünün zamanla derinleşerek Neolitik Tarım Çağını doğurduğunu öne sürmektedir (Engels, 2021; Kaya, 2020).

Childe’a (1974) göre, doğa ve kadın arasındaki bağ toplayıcılık kültürünü; toplayıcılık da tarım kültürünü doğurmuş, bunun sonucunda eşitlikçi klan-kabile anlayışı ortaya çıkmıştır. Nitekim, tarım devrimi bu yönüyle insan toplumsallığının kök hücre, temeli niteliğini kazanarak çok sayıda arkeolog ve araştırmacının ilgi odağına yansımıştır.

Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik dönemlerde avcılığın vasat bir şekilde yapılmakta olduğunu öne süren Bookchin (1996), avcılık yapanların can aldıkları gerekçesiyle belirli bir süre klandan dışlanmakta olduğunu belirtmektedir. Bookchin (1996) ayrıca, dönemin yönetim anlayışı ve zihniyet tarzının ilkel yaftalamalarına karşın uygar toplumu utandıracak düzeyde olduğunu da anlatmaktadır.

Neolitik Çağın sonlarına doğru avcılık yapan erkeklerin derinleşen analitik zekâları sonucu tuzak, hile, rekabet, avlama gibi edimlerin ortaya çıktığını ortaya atan Perlman (2006) ise, avcılıkla derinleşen erkek zihniyetin izleyen süreçte ana-kadınların eşitlikçi klan-kabile yapısına özellikle de artı ürüne müdahale edip ele geçirdiğini öne sürmektedir.

Söz konusu müdahalenin ardından tarih sahnesinde ilk defa gasp ve zorla ele geçirme edimleri ortaya çıkmıştır. Sümerler somutunda erkeklerin gerçekleştirdiği gasp ve zorla ele geçirmeyi içeren hamle güç ve kuvvet gerektirmektedir. Bu tondaki güç ve kuvvet gereği, uygarlık tarihinin sahnesine güçlü, kuvvetli savaşçılar yetiştiren sporsal faaliyetlerin tohumunu atmıştır. Bu tohum, sportif hareketleri sistemli bir hale getirerek, avcılık tarihinin derinleşmesine zemin yaratmıştır (Kaya, 2020).

Yeni dönemle birlikte eşitlikçi klan-kabile formundan ataerkil aşiret formuna geçiş yapılmıştır. Bütün bu gelişmelerden sonra bir sistemsel değişim, paradigmatik değişim olmuş ve toplum cinsiyet değiştirmiştir. Günümüzde uygarlığın ana-atası olarak bilinen Sümerler, ana-kadınların mirasları üzerinden uygarlığı inşa ederek avcılığın derinleşmesinde başat rol oynamışlardır.

Bu yeni dönemde artı ürün gaspının ön planda olması, güçlü ve kuvvetli savaşçıların varlığına ihtiyaç doğurmuştur. Bu da şüphesiz sporsal faaliyetlerle geliştirilmiştir. Bütün uygarlıklarda

sporun savaşla dolayısıyla, atlı yarış arabaları, okçuluk, mızrak fırlatma gibi edimlerle bağının kurulması temelini buradan almıştır (Kaya, 2020). Bu yönüyle ele alındığında, mevcut sporun temellerinin 5 bin yıllık uygarlık tarihiyle dolayısıyla savaş tarihiyle başladığı tespit edilmiştir.

Kadınların başat rol oynadıkları toplayıcılık ve tarım dönemlerinde oynadıkları oyunlar ve yaptıkları sporsal faaliyetler uygarlık tarihinin aksine beden eğitimi ve oyunsal faaliyetleri kapsamaktadır.

Bu çalışmada, sporun avcılık menşeli işlenen tarihsel kökeni eleştiriye tabi tutularak tarih öncesi çağlarda (Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik) daha baskın olan toplayıcılık kültürü ile sporun tarihsel kökenini yorumlamak amaç edinilmektedir. Spor bilimlerinin avcılık üzerinden tek kutuplu olarak ele aldığı tarihsel süreci toplayıcılık kültürüyle yoruma tabi tutup; toplayıcı ve avcı kültürlerin diyalektik birlikteliklerini sağlamanın yanı sıra toplayıcılık ve tarım kültürlerinin tortuları kabilinde vegan ve vejetaryen sporculara yeni bir paradigmal spor tarihi perspektifi sunmak çalışmanın diğer amaçlarını oluşturmaktadır.

Bugüne kadar, tüm spor bilimcilerin sporun temellerini avcı kültür menşeli yoruma tabi tutması ve varolan bilginin günümüze değin sürekli kendini tekrar etmesi söz konusudur. Bu durum özgün çalışmaların ortaya çıkmasına perde çekerken, çıkan çalışmaların da avcılıktan bağımsız biçimde ele alınmamasına vesile olmaktadır.

Tek taraflı yazılan spor bilimleri tarihinin sporun mecrasına avcılığın edimlerini taşıdığı ve spor arenasını birer silahsız savaş alanına çevirdiği görülmektedir. Ek olarak, bu durumun spor bilimlerinde adeta bir paradigmal bunalım yaşandığı hissiyatını çoğalttığı izlenmektedir. Sözü edilen paradigmal bunalıma toplayıcılığın edimleriyle nefes aldırabilme potansiyeli bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Materyal ve Metot

Bu bölümde araştırmanın deseni, veri toplama tekniği, verilerin analizi ve çalışmanın sistematik akışına ilişkin bilgiler aktarılacaktır.

Araştırmanın Deseni

Nitel araştırma desenine uygun olarak tasarlanan bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Altunışık vd.'ne (2010) göre, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını ana eksenine alan nitel araştırma, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla ele almayı ilke edinen bir yöntem olmaktadır. Söz konusu yöntemde, araştırmaya konu olgu ve olaylar kendi bağlamlarında incelenerek, öncelikle kişiler tarafından kendilerine yüklenen anlamlar açısından yorumlanmaktadır. Özdemir (2010) tarafından ifade edildiği üzere, nitel araştırma insanın kendi sırlarını çözümlenmek ve bireysel çabasıyla şekillendirdiği toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından biridir. Nitel araştırma yöntemleri içerisinde önemli görülen bilgi üretme yollarından biri de doküman analizidir. Yıldırım ve Şimşek'e (2008) göre, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan doküman analizi tekniği bir dizi aşamayı talep eder. Bu aşamalar sırasıyla; dokümanlara ulaşma, ilgili dokümanların özgünlüğünü kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve son olarak veriyi kullanmadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, sistemli bir biçimde veri toplamak amacı ile araştırmacı tarafından tasarlanan Doküman Analiz Çalışması Kodlama Formu (DAÇKF) esas alınmıştır. Bu formda, analize

dahil edilen çalışmaya ilişkin başlık, yazar, yayınlandığı tarih, yayın yeri ve incelenen indeks verilerini içeren bilgiler yer almaktadır. Analiz kapsamına alınacak çalışmaları saptamak amacıyla seçilen ulusal ve uluslararası indeks tabanlarında “sporun etimolojisi”, “spor”, “avcılık”, “spor tarihi” anahtar kelimeleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Araştırmada toplam 44 adet çeşitli esere ulaşılmış, çalışmaya doğrudan katkı sağlayacağı öngörülen 31 çalışma ayrıntılı içerik analizi kapsamına alınmıştır.

Veri Toplama Tekniği

Araştırmanın temel verisi olan dokümanlara, Google Scholar, EBSCO, Sobiad ve ULAKBİM veri tabanları aracılığı ile ulaşılmıştır. Araştırma konusu ile ilgili verilerin saptanabilmesi ve erişime açık olan ilgili çalışmalara ulaşmak için çeşitli anahtar kelimeler oluşturulmuştur. Temel anahtar kelime “sporun etimolojisi” olarak belirlenmiştir. Sonrasında detaylı aramada kullanılmak üzere ve çalışmanın içeriğini kapsayan “spor”, “avcılık”, “spor etimolojisi”, “spor tarihi” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Web sayfasında detaylı arama seçeneğinden yararlanılarak bu anahtar kelimelerle ilgili 44 çeşitli makale, blog yazıları ve tez çalışmalarına ulaşılmıştır. Anahtar kelimelerden ulaşılan makale, blog yazıları ve tez çalışmaları açık uçlu olduğu için konu içeriğiyle ilgili olmayan çalışmalar ayıklanmış geriye 6 adet web sitesi, 2 adet tez çalışması, 2 adet dergi, 1 adet belgesel, 1 adet film, 1 adet ders kaydı, 1 adet bildiri verilerine ulaşılmıştır. Bunun yanında, aynı veritabanlarından saptanan 17 adet tarih, araştırma ve sosyoloji kitaplarından yararlanılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışma kapsamına dahil edilen dokümanların incelenmesinde, kitap, makale, dergi gibi yazılı dokümanların belirli kurallara dayalı kodlamalarla küçük içerik kategorilerine dönüştürülerek ortaya konulmasını sağlayan İçerik Analizi Yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada ulaşılan veriler öncelikle Microsoft Excel 2017 programı kullanılarak tablolaştırılmıştır. Her bir çalışmanın kodlamaları tutarlılık incelemesine tabi tutularak kontrol edilmiştir.

Çalışmada incelenen indeks ve veri tabanlarına ilişkin bilgiler Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. İncelenen indeks ve veri tabanları

İndeks ve Veri Tabanları	Yayın Sayısı	%
Google Scholar	19	61
EBSCO	6	19
ULAKBİM	3	10
Sobiad	3	10
Toplam	31	100

Tablo 1’de sunulduğu gibi araştırmada incelenen çalışmaların %61’inin Google Scholar’da, %19’unun EBSCO’da indekslendiği görülmüştür. ULAKBİM ve Sobiad veritabanlarının her birinde bu oranın %10 oranında olduğu tespit edilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, sporun etimolojisi ve tarihsel kökeninin toplayıcılık menşeli yorumlanmasına ilişkin bulgular, gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda saptanan temaların somutlaştırıldığı Tablo 2’yi takiben alt başlıklar halinde sunulmaktadır.

Araştırmada içerik analizine tabi tutulan çalışmalar, altı tema etrafında tasnif edilmiş, ilgili kaynaklar çalışılan yıllar, çalışma sayısı ve oranlarını içerecek şekilde Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. İncelenen çalışmaların başlıkları ve yayınlandığı yıllar

Temalar	Çalışma Yılları	Yayın Sayısı	%
1. Tarihi Ayakları Üzerine Dikmek	2016, 2017, 2021	3	9,68
2. Toplayıcılık	1974, 1996, 2006, 2018, 2020, 2021	6	19,35
3. Leş yiyicilik	1987, 2003, 2006,	3	9,68
4. Avcılık	1985, 2008, 2012, 2018, 2018, 2019	6	19,35
5. Tarihsel Bir Sapmayı Yeniden Yorumla Tabi Tutmak	1967, 2003, 2008, 2010, 2010, 2016, 2017, 2018, 2020, 2020	10	32,26
6. Toplayıcılığın Tortuları Kabilinde Sporun Yeni Paradigmasının Temel Parametresi Veganlık ve Vejetaryenlik	2019, 2020, 2020	3	9,68
Toplam Çalışma		31	100

Tablo 2 incelendiğinde, Tarihi Ayakları Üzerine Dikmek temasında ele alınan çalışmaların tüm çalışmalar içindeki payının %9,68 olduğu görülmüştür. Ek olarak, tüm çalışmalar içerisinde; toplayıcılık temalı çalışmaların %19,35, leş yiyicilik temalı çalışmaların %9,68, avcılık temalı çalışmaların %19,35, tarihsel bir sapmayı yeniden yorumla tabi tutmak teması altında ele alınan çalışmaların %32,26, toplayıcılığın tortuları kabilinde sporun yeni paradigmasının temel parametresi veganlık ve vejetaryenlik temalı çalışmaların %9,68 oranında paya sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2’de vurgulanan 2, 3, ve 4 numaralı başlıklar, açık ifade ile toplayıcılık, leş yiyicilik ve avcılık literatürde yer alan terimlerdir ve eldeki bilgilerle yorumlanıp sunulmuştur. 1, 5 ve 6 numaralı başlıklar, sırasıyla tarihi ayakları üzerine dikmek, tarihsel bir sapmayı yeniden yorumla tabi tutmak ve toplayıcılığın tortuları kabilinde sporun yeni paradigmasının temel parametresi veganlık ve vejetaryenlik ise çalışmanın yapısına göre üretilmiş başlıklardır.

Tablo 2’de gösterilen temalar ekseninde düzenlenen araştırmanın bulguları, toplayıcılık ve tarım kültürleri referans alınarak analiz edilmiş, işaret edilen bu temele dayanarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Tarihi Ayakları Üzerine Dikmek

İçinde yaşanan uygar toplum, bir diğer ifade ile uygarlık, beş bin yıllık bir geçmişe sahiptir. İlkel olarak yaftalanan doğal toplum ise onbeş bin yıllık bir geçmişe sahiptir. İki milyon yıl

gibi uzun bir geçmişi olan insanlık tarihi ve insan topluluklarının kültürel kalıtı, son beş-on binyılına bakılarak ne ölçüde kavranabilir sorusunu öne atan Şenel'e (2006) göre uygar toplumun özünün kavranabilmesi için bile ilkel (doğal) toplumun evrimini ve yapısını bilmek hayati önem taşır. Bir olgunun özellikleri, onun geçmişinin bilinip incelenmesiyle daha iyi anlaşılabilir yorumunu yapan Şenel (2006), söz konusu iki olgunun birbirleriyle bağlantılı olmasa dahi hatta aralarında kesinti, sıçrama bulunsa bile bunun böyle olacağını, zira herhangi bir şeyin özelliklerinin, onun zıddı olan, zıddı olmasa dahi bazı açılardan ondan farklı bir şeyle yan yana getirilince daha iyi görülür olduğunu savunmaktadır.

İnsan topluluklarının kültürel kalıtı son beş bin yıllık uygarlığa bakılarak kavranmaya çalışıldığında avcılık menşeli bir dünya ve spor tarihinin yaratıldığı gözlemlenmektedir. Nitekim, Şenel'in (2006) de bildirdiği üzere toplayıcılık kültürünün avcılıktan daha önce var olduğu saptanmıştır.

Bu noktada uygarlık tarihine avcılık tarihinin derinleşmesi, kültür tarihine de toplayıcılık tarihi denilebileceği kanısına varılmıştır. Toplayıcılık kültür kaynağından beslenen insanların ki bunlara kadınlar, vegan ve vejetaryenler dahildir, daha insani oldukları ve bitkilerin özelliğini yansıttıkları görülürken, avcı kültür kaynağından beslenen insanların hayvani nitelikli özellikleri aldığı ve daha çok savaş ve şiddet yönlü evrimleştikleri dikkat çekici bulunmuştur. Aslen Feuerbach'ın "Ne yersen o'sun" sözlerinin new-age akımlarında sıklıkla dile getirildiği biçimiyle "**Ne yersen, ona dönüşürsün**" ifadesinin burada anlama kavuşmuş olduğu söylenebilir.

Cıbroğlu'na (2016) göre, bitkiler toprağa ve buldukları dallara bağlıdır. Toprağa kök salmış olmaları bağımsız hareket etme yeteneklerini sınırlamaktadır. Dolayısıyla, kendi başlarına karar verme ve diğer canlılar gibi bir yerden başka bir yere gitme gibi fiiliyetlerde bulunamazlar. Bitkiler aleminin aksine hayvanlar aleminde durum bunun tam tersidir. Adı hayvan olan canlı türünün sıklıkla saldırganlık ve yırtıcılık edimlerinde bulunduğu görülür. Saldırgan olmayan bitki ise neslini sürdürmek için üremek, saldırgan güce üreyerek karşı koymak zorundadır. Öte yandan birbirine karşıt görünen bu iki gücün nesli sürdürmek için iş birliğine gereksinimleri vardır. Yeryüzünde en dramatik olaylardan biri budur. Her iki taraf da kendi yolunu açmak için diğerine çelme takar ya da en azından onu geriletmeye çalışır, sonrasında yaklaşır kucaklaşır. Peşi sıra anlaşmalar yapılır ve nihayetinde yeniden çekişme başlar. Cıbroğlu (2016), hazin olarak nitelendirilebilecek bu durumun insan yaşamlarında kişisel sorun olarak kaldığına atıfta bulunarak, çok uzun süren çağlara damgasını vuran anaerik ve ataerik iki farklı zihniyetin söz konusu olguyu büyük boyutlarda tarih sahnesine serdiğine işaret eder; uzun bir barış dönemi, iktidar çatışmalarının başladığı geçiş dönemi ve son olarak örtülü veya açık olarak savaş dönemi.

Varılan bu noktada, Aça'nın (2017) deyişiyle "Bizler, halen avcı toplayıcı bedenler içerisinde yaşayan "modernleşmiş" bireyler miyiz?" sorusuna cevap olabilmek için bu evrelerin tarihsel süreçlerine bakmak da fayda olacağı düşünülmektedir.

Toplayıcılık

İlk hareket formunun avcılık ile başlatılması insan beyninin gelişiminin erkekliğe dolayısıyla avcılığa yönelik form kazanmasına yönelik bir bakış açısını doğurmuştur. Öyle ki 2 milyon yıl önce Asya ve Afrika'da yaşamakta olan Homo Eraktusların, erkeğin av yetisi sayesinde evrimleştiği dile getirilmektedir (Karasu, 2003). Görülen o ki, bu husus bütün sosyal bilimlerin, fen ve sağlık bilimlerinin avcılık menşeli dolayısıyla eril bakış açısıyla

yorumlanmasına yol açmıştır. Nitekim, aynı bakış açısı ile spor kavramının da avcılık menşeli kuramsallaştığı ve söz konusu kuramsallaşmada erkeğin başat rol oynadığı gözlenmektedir.

Oysa ki, literatür ifade edilenlerin aksine toplayıcılığın ilk besin kaynağı olduğunu teyit eder görünmektedir. Yaradılış mitlerinin hemen hemen hepsinde buna Âdem ve Havva miti de dahil ilk insanlar yalnızca toplayıcılık ağırlıklı beslenmiş, meyve, sebze ve tohum tüketmişlerdir. Geçmişte “ot ve buğday” tüketildiğine dair hem fikir olan birçok arkeolog ve antropolog bu doğrultuda çok sayıda kanıtın olduğunu öne sürmektedirler. Bu noktada coğrafi koşulların ve iklim şartlarının etçil ve otçul beslenen insanların beslenme tarzları üzerindeki etkisinin dolaylı da olsa belirgin olduğunu anımsamak gerekli olabilecektir.

Antik Yunan ve Mısırlılardan arta kalan arkeolojik bulgular, bu uygarlıkların “meyve ile beslenenler” şeklinde nitelendiklerini gün yüzüne çıkarmıştır. Antik Yunan öğretisinde olduğu gibi Hristiyan ve Yahudilik öğretilerinde de hayvansal ürün tüketiminden vaz geçerek ilerlemeyi seçmiş çok sayıda üstat ve aydınlanmış veli olduğu görülmektedir. Bu üstatlardan biri olan Hz. İsa'nın öğrencisi Aziz Paul'un, Romalılara yazdığı bir mektupta kağıda döktüğü “et yememek iyidir” ifadesinin otçul beslenmenin önemine örnek teşkil edeceği düşünülmektedir. Öte yandan, İslâm inancında yer bulan insanoğlunun bir damla su ve topraktan yaratılmış olması sebebiyle, ruhsal temizlik ve arınma öncesi 40 gün boyunca hayvansal hiçbir gıda tüketilmemelidir yorumu da bu bağlamda değerlendirilebilecektir (Kadı, 2020).

İlkel topluluğun ilk temsilcileri geçimlerini toplayıcılık ile sağlamış görünmektedirler. Tarihsel perspektiften değerlendirildiğinde, orman yaşamındaki insan türüne benzer kuyruksuz orman maymunlarının ağaçlar üzerinde "atıştırıcı" bir yaşam sürdükleri anlaşılmaktadır. Bu noktada, insan türüne benzer kuyruksuz orman maymunlarının savanada kalıntılarına rastlanmasının "avcı ve toplayıcı" yaşam biçimi arasında bir geçiş yaşanmış olacağını düşündürdüğü söylenebilir. Böylesi bir geçiş evresinde daha çok "toplayıcılık" ile geçinilen bir dönem yaşanmış olması beklenmektedir. Savana otçularının otlayıcılığından farklı olarak, toplayıcılık, onların orman yaşamı sürmüş insan türüne benzer kuyruksuz orman maymunlarından getirdikleri kültürel kalıttır (Şenel, 2006).

Toplayıcılığın derinleşmesiyle Neolitik Tarım Devriminin geliştiği ve bütün uygarlığın kendini tarım devrimi üzerinden inşa ettiği görülmektedir. Bunun bir örneğinin kültür kelimesi üzerinden verilebileceği düşünülmektedir. Nitekim, kültür terimi İngiliz, Fransız ve İspanyol dillerinde tarım anlamına gelmektedir. Türkçe “ekin” kavramı ile bağlantılı olmakla birlikte, Kürtçe çandî, çinandî yeni “ekmek ve biçmek” anlamına gelmektedir (Kaya, 2020). Yine sanatın, toprak ve hayvan işletmesinden türediği kesin gibidir. Kürtçe’de “art” kelimesi işlenen, işlemeye hazır olarak belli bir hünerin sergilendiği toprak anlamını taşımaktadır. Anglo Sakson dilinde de “art-toprak” sanat kavramına karşılık gelmektedir. Sporun ise “tohum ekmek”, “saçmak” anlamları tarım ile bağlantılı olup “avcılık spor değildir” cümlesinin de tarihsel temellerini oluşturuyor durumdadır.

Nişanyan’a (2018) bakıldığında, sporun Fransızca bir sözcük olan ‘spore’ terimden alıntılandığı ve bu terimin çiçeksiz bitkilerde tohum işlevi yapan zerre anlamında kullanıldığı görülmektedir. Fransızcadaki bu terimin alıntılandığı eski Yunancada ‘spōrā σπορά’ kavramı ile tohum ekme, saçma anlamlı kullanımına rastlamak mümkündür. Bu sözcük Eski Yunanca speirō, spor - σπείρω, σπορ- "tohum ekmek, saçmak" fiilinden türetilmiştir. Oysa ki, mevcut spor terminolojisi sporun etimolojisinin, Latince “disportare” ve “desport” şeklinde “dağıtmak, birbirinden ayırmak” anlamına geldiğini öne sürmektedir. Roma dilinde “port” Türkçe karşılığı ile “liman” anlamını taşıyan bu kavramı liman işçilerinin ortaya attığı

bildirilmektedir. Buna ek olarak, işçilerin limandan, limanın zevk ve sefasından ayrılıp denize açılmasıyla “dağıtmak, birbirinden ayrılmak” biçiminde Latinceye geçtiği ifade edilmektedir. İngilizlerin aynı kavramı kendi anadillerine aktarırken bu terimin sözlüklerde “sport” şeklinde yer edindiğine işaret edilmekte ve “Sport” kelimesinin İngiliz sözlüklerinde “boş zamanlarda yapılan yarışmaya yönelik aktiviteler” şeklinde kavramlaştırıldığına dikkat çekilmektedir (Güllü, 2021). Duru (2020) ise, spor teriminin aslen “diaspora” Türk dilindeki karşılığı ile “birbirinden ayrılarak yurtsuzlaştırılan uluslar” anlamında kullanıldığının altını çizmektedir. Söz konusu açıklamalar, spor kavramının avcı erkek potasında nasıl eritildiğinin açık birer örneği olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmelerde, sporun dağıtmak, birbirinden ayırmak anlamlarının sporun bütünleştiren, halkları bir araya getiren yorumuna ters düştüğü görüşü edinilmiştir. Yine yapılan inceleme doğrultusunda; spor kavramının tohum dağıtmak, saçmak anlamının hakikate daha yakın olacağı kanaatine varılmış, sporun desporter biçimindeki yorumunun ise kadük kalacağı saptanmıştır. Bu bağlamda; “desporter” kavramının “dağıtmak, birbirinden ayırmak” anlamının; ancak tohum dağıtmak, saçmak manası ile bütünlük kazandığında ayaklarının yere basabileceği söylenebilir.

Özünde söz konusu sorunun kaynağının yine tarih biliminde kullanılan yanlış yöntemler olduğu görülmektedir. Öyle ki “evrensel tarih” çerçevesinde düşünüldüğünde Roma tarihi, ilgili alanyazında da sıkça vurgulandığı gibi evrensel tarih karşısında 24 saatlik bir günün son salisesine denk düşmektedir. Yine de Avrupa merkezli spor kuramı spor tarihini kendinden başlatma ereğiyle bu başlangıcı yer yer Yunan, yer yer Roma uygarlıklarına tarihlenmiştir.

Görülen odur ki, avcılık toplayıcılıkla birlikte gelişim sağlamadığı gibi toplayıcılıktan çok daha sonra ortaya çıkmıştır. Gelişen tarihsel besin karşılama evrelerinde toplayıcılıktan sonra leş yiyiciliğin ortaya çıktığı, avcılığın ise bu formdan türemiş olduğunun görülmesi avcılığın toplayıcılıktan çok daha sonra doğduğunu; aynı dönemde var olmuşlar ise de çok daha vasat seyrettiğini kanıtlamaktadır.

Leş yiyicilik

Doğu Afrika’daki çağdaş toplayıcı-avcı kabileler üzerindeki gözlemlerin yanı sıra arkeolojik gözden geçirmeler de klanı beslemek yoluyla evrime katkıda bulunanların avcılıkla uğraşan erkekler değil, toplayıcılık yapan ana-kadınlar olabileceğini gösteren kuvvetli ipuçları vermektedir. 2 milyon yıl öncesi Afrika ve Asya’ya tarihlenen Homo Erectus bulguları üzerinde yapılan araştırmalar, avlanmanın bir sonucu olan etoburluğun insan evrimini etkilediğini göstermiştir. Araştırmacılar birçok ilkel alet ve o döneme ait hayvan kalıntıları üzerinde yaptıkları çalışmalar sonucunda avcılık yapan Homo Erectusların avcılığı sonradan öğrendiği savını ortaya atmışlardır. Bu sava göre Erectus avcıları, avladıkları canlıları klanı götürerek klan üyeleriyle paylaşıyorlardı. Protein zengini et sayesinde beyinler geliyordu. Avlanma işi alet ve strateji geliştirmeyi gerekli kıldığından küçük beyinler evrim süreci tarafından ayıklanıyordu (Karasu, 2003). Zaman içinde bahis konusu yaklaşım diğer bazı araştırmacılar tarafından kuşkuyla karşılanmıştır. O’Connell yönetimindeki Utah Üniversitesi araştırma ekibi bu sava kuşkuyla yaklaşanlar arasındadır. İri hayvanlara ait kemiklerin bir arada bulunmasını farklı bir bakış açısından irdeleyen Utah Üniversitesi araştırma ekibine göre, erkekler, aslan gibi hayvanlar tarafından avlanmış iri yarı hayvanların leşlerine konuyordu. Zira, Karasu’nun (2003) vurguladığı üzere, bulunan kemiklerin üzerinde taştan yapılmış alet izlerinin yanı sıra diğer yağmacı hayvanların bıraktığı izler de tespit ediliyordu. Bu izler, modern leş yiyicilerin bıraktığı izlerle karşılaştırıldığında, kalıntılar bugünkülerle büyük bir benzerlik gösteriyordu.

Vurgulanan yönüyle avcılık kültürünün de sosyal olmayan hayvanların taklidi ile geliştiği söylenebilir. Leş yiyicilerin hayvanı öldürüp leşini bırakan hayvanları taklit ederek avcılığı bulmuş olması kuvvetle muhtemel görünmektedir. İlgili dönemde gelişim kaydederek günümüze değin derinleşen avcılık, dönemin dans figürlerinde de yansı bulmuştur. Konu ile bağdaşık olduğu düşünülen Plehanov'un (1987) yorumu ise şöyledir: "İnsanın birçok yeteneğini taklit yaparak geliştirdiği bilinmektedir. İlk danslardaki hareketler, çeşitli hayvanların hareketlerinin taklididir sadece. Sebep av sırasında avcının hayvanı taklit ederek hareket etmesidir".

Avcılığın toplayıcılık ve tarım kültürünün ruhuna aykırı olması bu yeni buluşun kolay bir şekilde kabul edilmediğini göstermektedir. Öte yandan, bu durumun arkaik toplumların inanç formu olan animizmden kaynağını alması da dikkat çekici bulunmuştur. Halen arkaik toplumlarda süregelen, avcılık yapanların belli bir süre klana alınmaması ile biçem kazanan ve can aldıkları için arınmaları gerektiği ile karakterize bir inanç formu taşıdıkları izlenmiştir. Benzer bir diğer örnek, Kızılderililerin avladıkları hayvanların ruhuna dualar okuyup af dileme geleneklerinde görülmektedir.

Şenel'in (2006) bahsettiği üst paleolitik döneme tarihlenen mağara resimlerinin atıfta bulunulan arınma geleneğinden arta kaldığı kuvvetle muhtemeldir. Söz konusu dönemde mağaraların anne rahmi ile özdeş tutulmasının birçok avcının mağaralarda öldürdükleri hayvanların resimlerini çizerek tekrar doğacaklarına inanmalarının bir arınma temsili olarak değerlendirilebilirliği de ayrı bir araştırma konusu olarak değerlendirilmektedir.

Avcılık

30 bin yıl önce yaşamış ve günümüz İstanbul'unun olduğu yerde bulunan bir avcı toplayıcı grubun, günümüz İzmir'inde bulunan bir gruptan farklı bir dil konuştuğuna, farklı bir yaşama kültürüne sahip olduğuna inanmak için çok sayıda gerekçe ortaya atılabilir. Bu gruplardan biri barışçıl, diğeri savaşçı olabilir. Belki de İstanbul gurubu komün yaşamı sürerken, İzmir'deki çekirdek ailelerden oluşuyor olabilir. Örnek genişletilecek olur ise, söz gelimi İstanbul halkı koruyucu ruhlar için tahtadan heykeller yapmaya saatler harcarken, İzmir'dekiler dans aracılığıyla ibadet ediyor olabilirler. Belki bir klan yeniden doğuşu benimserken, diğeri bunun tersi durumunu benimsiyor, hatta, bir toplumda eşcinsel ilişkiler kabul edilirken diğeri tabu olarak görülebilir (Harari, 2018).

Harari'nin (2018) Sapiens adlı eserinden çıkarsanan bu ifadelerden hareketle, "Her şey bu kadar olasılıklar üzerinden kuruluyken binlerce seçenek ve yorum geliştirilebilirken ve dönemin birçok yapısı muallakta iken nasıl kesin bir tavırla avcılık ilk hareket formudur ya da sporun temelleri avcılığa dayanır denilebilir?" sorusunun zihinlerde filizlenmesinin çok da yanlış olmayacağı söylenebilir. Kesinlikçi ve mutlakiyetçi davranmanın özünde bilime aykırı olduğu gerçeğine dayanarak mevcut terminolojinin ötesinde olanın izini sürmek oldukça anlaşılır görünmektedir.

Yapılan değerlendirmelerde; avcı-toplayıcı kavramına ilişkin dizgede avcı teriminin ön sırada gelmesinin adeta toplayıcılığın avcılıktan sonra doğduğu yanlışını teşvik ettiği göze çarpmaktadır. Bu yanlışlığa zemin oluşturan bir nedeninin de avcılık tarihinin 5 bin yıl ile sınırlı olmasına karşın yoğun biçimde ön planda tutulması ve istisnasız denilebilecek biçimde tüm sosyal bilimlerin avcılık merkezli yoruma tabi tutulmasından kaynaklandığını ifade etmek mümkün görülmektedir.

Araştırmada elde edinilen bir diğer izlenim de toplayıcılığın gelişen bütün besin ve hareket formlarının ilk kaynağı olduğudur. Tüm bunlara ilaveten, araştırma boyunca elde edilen

bilgiler ışığında toplayıcılığın uygarlığın gelişmesiyle birlikte zamanla baskılanıp sönük kalacağı ve leşiyicilikten türeyen avcılığın antitezi konumunda günümüz kapitalist sisteminin sentezini doğuracağı anlaşılmaktadır. Buraya değin aktarılanlardan hareketle toplayıcılıktan evrimleşen hareket formları tasnif edilerek Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Toplayıcılıktan evrimleşen hareket formlarının dualistik gösterimi

TOPLAYICILIK	
Kadın	Erkek
Toplayıcılık	Leş yiyicilik-Avcılık
Tarımcılık	Çobanlık
Kültür	Uygarlık
Vegan ve Vejetaryenlik	Etçil beslenme
Oyun ve Toplayıcılık Menşeli Sportif Faaliyetler	Avcı Menşeli Sportif Faaliyetler

Sporun tarihsel ve güncel bakımdan şiddetle ilişkisi ve iççeliği düşünüldüğünde bu durumun temelini avcılık kültüründen aldığı görülmektedir. Avcılık kültüründe en belirgin olgu, şiddetin bir amaç olarak somutlaşmış olmasıdır. Bu olguyu, özellikle sporu avcılık menşeli yorumlayan ve sporun temellerini avcılığa dayandıran mevcut spor alanyazın çalışmalarında görmek mümkündür. Avcılıkta şiddetin, şiddet araçlarının ve avlanma stratejilerinin (gizlilik, tuzak, hile) ön planda olması eşyanın doğası gereğidir. Avcı üretmez, avlar, ele geçirir ve ele geçirdiğini tüketir. Uluslararası birçok futbol kulübünün logosunda yırtıcı hayvanların ve savaş aletlerinin bulunması (Arsenal) buna örnek olarak gösterilebilir. Yine başta futbol olmak üzere birçok spor dalında "kale, savunma, hücum" gibi terimlerin kullanılması konunun anlaşılabilirliği açısından oldukça öğreticidir.

Tarihsel süreçte ortaya çıkan bütün sorunların avcı kültür merkezli olduğu araştırmada elde edilen bir diğer bulgu olarak değerlendirilmektedir. Avcılığın savaş ve ölüm menşeli olması ve mevcut sosyolojinin kavramsal ve kuramsal çerçevesini avcılık üzerinden inşa etmesi en temel sorun olarak tespit edilmiştir. Bu yönüyle genelde bütün sosyolojinin özelde ise spor sosyolojisinin kendini toplayıcılık kültürü üzerinden inşa etmesi insanlığın kayıp belleği olan tarih öncesi toplumun kökleriyle dolayısıyla toplayıcılık ile buluşmasının gerek ülkemiz ve gerekse dünya insanlığı açısından milat olacak kabilde olduğu düşünülmektedir.

Gelinen bu noktada; sporun kökeninin avcılıktan ziyade toplayıcılık ile başlaması spor kavramının "tohum, ekmek ve saçmak" anlamına geldiğini teyit eder görünmektedir. Bir o kadar da sporun kökeninin tarihsel süreç içerisinde tarım hareketlerine dayalı folklor ve halay hareketleri ile form kazandığı anlaşılmaktadır. Kaya'nın (2020) yorumuna göre, folklor ve halayın kendi içerisinde sonsuz olması ve sporun dolayısıyla yarışmanın sınırlı olması (bitmesi) toplayıcılığın "yaşam" avcılığın ise "ölüm" diyalektiği olarak tarih bilimi çalışmalarına geçmesine zemin oluşturmuştur.

Tarihsel Bir Sapmayı Yeniden Yorumaya Tabi Tutmak

Arkeolojik kazılarda sıklıkla taş ve kemik kalıntılarının gün yüzüne çıkması geçmiş dönemlerde avcılığın başat rol oynadığı varsayımını ön plana çıkarmıştır. Bu da tek taraflı bir bakış açısının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Avcılığın günümüze değin kazandığı derinliğin ardında gizlenen nedenlerden birinin bu tek taraflı bakış açısından kaynağını bulduğu

düşünülmektedir. Nitekim, ilgili dönemin koşulları dikkate alındığında taş ve kemiğin kolay saklandığı söylenilebilir. Ne var ki, bitkiler için aynı şeyi söylemek doğru olmayacaktır. Son on yılda neşredilen bazı bilimsel çalışmalara göre bitkilerin mikroskobik fosilleri yok olmamaktadır. Bu anlayıştan yola çıkarak araştırma yapan kimi bilim insanları taş devrinde yaşamış olan insanların araçları, kemikleri ve dişleri üzerinde çalışmalar yapabilmişlerdir. Araştırmalarında kullandıkları yöntemlere dayanarak, ilk insanların çoğunlukla bitki yediklerini keşfetmişlerdir. Bu keşifler ekseninde yapılan açıklamalara göre, insanların anatomik ve fizyolojik olarak et tüketmesi için özel bir geni bulunmamaktadır. Bu açıklamalardan hareketle, insanların bitki tüketimine uyumlu bir organizmaya sahip oldukları söylenilebilir.

Amanda Melin'in (2017) AAAS 'American Association for the Advancement of Science' toplantısında dile getirdiğine göre, primatların neden üçrenkli (trikromatik) görüşe sahip oldukları, genelde ana-atarlarımızın arka planı çoğunlukla yeşil olan ormanlarda renkli ve olgun meyve arayışı sonucunda oluşan seçilim baskısıyla açıklanabilmektedir. Psihoyos'un (2019) The Game Changers'ta da aktardığı üzere insan organizmasının etçillere göre daha uzun bir sindirim kanalı vardır. Bu nedenle, insanlar daha uzun bitkileri sindirebilmektedir. Ancak, insan organizması C vitamininden yoksundur. Bu yoksunluk nedeniyle, C vitamini ihtiyacını karşılamak üzere bitkilere yönelmektedir. Bu söylem, insanların bitkilere ne denli bağlı olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilecektir. Yine Melin'e (2017) göre, insanlar tam da bu nedenle dikromatik 'iki renkli görme' özelliği taşıyan hayvanlardan farklılaşarak trikromatik 'renkli görme' özelliği göstermektedir.

İnsanların daha çok renk görmesini taze, olgun meyve bulma gereğine bağlayan Melin (2017) esaret altındaki memeliler üzerinde yaptığı çalışmalarda, trikromatik görüşü olan dişi memelilerin, dikromatik görüşü olan dişilere göre çok daha hızlı bir şekilde meyveleri bulduklarını aktarmıştır. Bunun yanı sıra doğal yaşam alanlarındaki memeliler üzerinde yapılan doğrulama denemelerinin oldukça zorlu olduğunu bildirmiş, bu zorluğu memelilerin bulunma güçlüğüne yanı sıra kimin ne zaman ne yiyeceği konusunda yaş ve statünün önem taşımasına dayandırmıştır.

Etin enerji verme yanılıgısı 1800'lerde Alman kimyager Liebig tarafından ortaya atılmıştır. Liebig kas enerjisinin hayvansal proteinden kazanıldığını, vejetaryenlerin uzun süre egzersiz yapamadıklarını ileri sürmüştür. Liebig'in bu savı, Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı 'USDA' da dahil olmak üzere çok sayıda kurum ve alan uzmanının protein önerilerini etkilemiştir. Bu etki, çalışan kasların bitkisel karbonhidratlarla beslendiğinin keşfi ile değişime uğramış, Liebig'in teorisi adeta çürütülmüştür. Liebig'in fikirlerinin terkedilme süreci, vejetaryen atlet Emil Voigt'un 1908 Londra Olimpiyatlarında altın madalya kazanması ile ivme kazanmış, izleyen süreçte vegan ve vejetaryen beslenme tarzı daha fazla rağbet görmüştür (Psihoyos, 2019).

Yapılan çalışmada Kılıçay'ın (2016) çalışmasında işaret edilen örnek de oldukça dikkate değer bulunmuştur. Şöyle ki; Efes gladyatör mezarlığında bulunan 68 gladyatörün kemikleri üzerinde muhtelif araştırmalar yapılmış, bu araştırmalarda 5000'den fazla kemik incelenmiştir. Bulgular, kemiklerin kesit yüzeyinde yüksek yoğunlukta kemik minerali bulunduğunu, açık ifade ile gladyatörlerin güçlü kas ve kemikler için yoğun bir çalışma takip ettiklerini ve 'Hardearii' Türk dilindeki karşılığı ile fasulye ve arpa içeren güçlü bir diyetleri olduğunu gün yüzüne çıkarmıştır.

Psihoyos'da (2019) ses bulduğu gibi normal kilodaki bir yetişkin günde 200 gr. glikoza ihtiyaç duymaktadır. Bahis konusu belgeselde, her ne kadar beynin tek enerji kaynağı olan

glikozun temini için et kullanımını tavsiye edilse de, hacim olarak büyük olan insan beyni için etin iyi bir besin kaynağı olmadığı vurgulanmakta, farklı bir besin kaynağının çok daha etkin sonuçlar yaratacağına işaret edilmekte, ek olarak bu etkin ve verimli kaynağın karbonhidrat olduğu, dolayısı ile buğday tüketmek anlamına geldiği dile getirilmektedir.

Bilim rehberliğinde, insanın ilk atalarının Afrika'nın ortasından kuzeye ve doğuya göç ederek Mezopotamya'ya geldiği bilinmektedir. Mem'in (2003) bildirdiğine göre, burada yaban buğdayı otu ile keçi otunun tesadüfi birleşiminden kırk dört kromozomlu bir bitki -bugün bilinen adı ile buğday- oluşmuştur. Yine Mem (2003) de ifade bulduğu şekliyle o güne dek ot yiyen insan atası-anası yine ot türünden buğday otunu yemeye başlayıp adeta bunu bir adet haline getirmiştir. Mem (2003) bu besinle gelişen, olgunlaşan beyin ve beyincik organlarıyla insan ataları-analarının çocukluktan kurtulduğunu, bununla beraber insanın erginlik sürecinin halen gelişme güzergâhında olduğunu söylemektedir. İnsan akli geliştikçe, duyguları da zenginliğe kavuşmuştur, ancak duyguları düzenlemek, anlamlandırmak zaman boyutunda hep sürmüştür ve sürecektir. İnsani duygular arasında evrensel bir kıymet olarak addedilen bir duygu da vefa duygusudur. Mem (2003) insanda oluşup da gelişen vefa duygusuna yüklenen anlamın bugün Mezopotamya'da "yere düşen ekmeğin öpülüp başa konma" ritüelinde somutlaştığını vurgulamaktadır. Denilebilir ki, insan kendisini ayağa kaldıran, ayakta durmasını sağlayan ekmeğe hem vefa hem de şükran duygularıyla bağlıdır.

Karbonhidrat, glikoz ve beyin gelişimi açısından Şenel'in (2006) çalışmasındaki; "100 g buğday ununda, 13,6 g protein, 2,5 g yağ, 69,1 g karbonhidrat bulunup, ondan 339 küçük kalori enerji alınabilmektedir" vurgusu da oldukça öğreticidir. Sporcu beslenmesinin ana başlıklarından biri olan karbonhidratın etimolojik açıklamasında "chenm" sözcüğü önemli bir yer teşkil eder.

"Chenm" sözcüğünün Avrupa-Hint dil ailesi içinde yer alan Aryen (tarım) dil grubuna ait olduğu bildirilmektedir. Yapılan incelemelerde bu sözcüğün Aryen (tarım) dil grubundaki tam karşılığının "genim" terimi olduğu izlemi edinilmiştir. Genim kelimesinin Türk dilindeki karşılığının ise "buğday" anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Toplayıcılığın Tortuları Kabilinde Sporun Yeni Paradigmasının Temel Parametresi Veganlık ve Vejetaryenlik

Etçilik ile otçulluk "farklılaşması" yaşam çemberinin bir gereği gibi görülebilir. Hayvanların beslenmesi için bitkilerin, insanların beslenmesi için de hayvanların gerekli olduğunu düşünenler çıkabilir. Böylesi bir akıl yürütmede; "gerekli" sözcüğünün yeri "yaratılmıştır" fiili ile değiştirildiğinde, onun, yaşama nedensel, bilimsel değil, dinsel ereksel bakışın ürünü olduğu anlaşılacaktır. Öte yandan bu bakış açısının doğruluğunun sağlanması için, "bitkiler hayvanların, hayvanlar insanların yemesi için yaratılmışsa, cüzzam, lösemi gibi hastalıkların da anımsanarak, insanlar da bakterilerin, virüslerin yemesi içmesi için mi yaratılmıştır?" sorusunu sormak yeterli olacaktır (Şenel, 2006).

Avcılık kültürü ile yoruma tabi tutulan sporun mevcut spor beslenmesindeki en büyük yanlış anlaşılmalardan birinin yüksek performans sergilemek ve büyük kaslı olmak için hayvan proteini ve hayvan etinin yenmesi gerektiği şeklindeki yorum olduğu anlaşılmıştır.

Ulaşılan bu noktada, vegan-vejetaryen beslenme diyetini benimseyen sporcuların üstün başarılarına işaret etmenin yarar sağlayacağı düşünülmüş, yüksek başarılarla imza atan bazı sporcular branşları, ülkeleri ve kazandığı ödüller ile birlikte Tablo 4'de tanıtılmıştır.

Tablo 4. Büyük başarılar elde etmiş vegan-vejetaryen sporcular

Sporcu	Branşı	Ülkesi	Kazandığı Ödül
Murray Rose (1956-1960)	Yüzücü	Avustralya	4 Altın Madalya
Edwin Moses (1976-1984)	Atlet	Amerika	2 Altın Madalya
Carl Lewis (1984-1996)	Atlet	Amerika	9 Altın Madalya
Morgan Mitchell (1994-)	Atlet	Avusturya	2 kez Avusturya 400 metre şampiyonu oldu.
Dotsie Bausch (1973-)	Bisikletçi	ABD	2 Pan Amerika altın madalyası 8 kez ABD milli bisiklet şampiyonu
Kendrick Farris (1986-)	Olimpik Halterci	ABD	Birleşik devletleri 2012 ve 2016 olimpiyat oyunlarında temsil eden tek halterci.
Patrik Baboumian (1979-)	Halterci	İran	Dünyanın en güçlü insanlarından.

Tablo 4 incelendiğinde, vegan-vejetaryen beslenme tarzını benimseyen sporcuların başarılarının tesadüfi olarak ortaya çıkmadığı, bilakis sürdürülebilir bir gerçekliği teyit eder nitelikte olduğu söylenebilir. Yine tabloda işaret edilen Patrik Baboumian ile ilgili ilginç bir anektoda Psihoyos'un (2019) çalışmasında rastlamak mümkündür. Psihoyos'un (2019) bildirdiğine göre, Patrik Baboumian'a şöyle bir soru sorulur; "Et yok, süt yok, yumurta yok... Et yemeden nasıl öküz kadar güçlü olabiliyorsun?". Baboumian'ın yanıtı muazzamdır; "Öküz et yemiyor ki".

Paradoksal görünen bir diğer soru da şöyle olabilir; "Hamburger ya da biftek yenilmesi halinde elde edilecek bütün proteinler aslında nereden gelir?" Bu noktada, Baboumian'ın Psihoyos'da (2019) kayda geçen nüktedan yanıtını anımsamamanın imkansızlığından hareketle, benzer bir yanıtın verilebileceği düşünülmektedir. Bu yanıt "İneğin yediği bitkilerden" dir. Anlaşılan odur ki, etçiller bitkisel besini ikincil elden karşılamaktadırlar. Aslen, inekler, tavuklar ve balıklar sadece aracı konumdadırlar. Psihoyos'un (2019) dile getirdiği üzere; et yiyenler ile bitki yiyenlerin besin değerlerini karşılaştıran bir çalışmada; ortalama bir bitki yiyen yeterli proteini almakla kalmamakta, %70'ten fazlasını almaktadır. Ayrıca, etçil beslenenler de aldıkları proteinin yaklaşık yarısını bitkilerden almaktadır.

Psihoyos'un (2019) bir kap mercimekte ya da bir adet fıstık ezmeli sandviçte 85 gram biftekle veya üç yumurtayla aynı seviyede protein olduğuna yaptığı vurgudan hareketle, bitki bazlı proteinin yetersizliği konusunda üretilen söylemlerin çok da doğru olmadığı sonucuna varılabilir. Bu noktada öne çıkan sorunun ise "proteinin kalitesi" ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada spor bilimleri alanında yapılan etimolojik çalışmalara yeni bir bakış açısı kazandırmada büyük yarar sağlayacağı düşünülen sporun tarihsel kökeninin yeni arkeolojik bulgular ışığında toplayıcılık menşeli yorumlanması, bugüne kadar avcılık menşeli yorumlanan spor paradigmasının parametrelerinde rekabet, hırs, saldırganlık gibi edimlerin eleştiriye tabi tutulması ve sporun savaş, çatışma gibi edimlerden soyutlanarak yaşam yönlü bir gelişim sergilemekte olduğunun ortaya konması amaç edinilmiştir.

Sporun etimolojisi ve tarihsel kökeni genel olarak avcılıkla beslenmiş, spor bu anlamda savaşa ön hazırlık çalışmaları olarak düşünülmüştür. Bu bağlamda savaşlarda daha faydalı olmaya hizmet edecek bedensel hareketlerin avcılık menşeli yorumlanarak sporlaştırıldığı ve

sporun göbek bağının savaşlarla eklemlendiği kanısına ulaşılmıştır. Bu çalışmada sporun bu yapısına evrensel tarih kuramı referans alınarak köklü eleştiriler yapılmış ve antitez kabilinde toplayıcılık kültürü ve toplayıcılığın derinleşerek ortaya çıkardığı Neolitik Tarım Çağı temel alternatif önerme olarak gösterilmiştir.

Avcılık menşeli gelişen spor ile toplayıcılık menşeli gelişen sporun gelişim düzeyleri arasında büyük bir fark olduğu bu farkın da mevcut tarihsel anlayıştan kaynaklandığı saptanmıştır. Spor bilimleri tarihi, tarih öncesi olarak nitelenen çağlarda yaşayan insanları “vahşi ve barbar” olarak nitelemiştir. Bu insanların yaşam tarzlarını da doğayla çetin bir mücadele şeklinde yansıtmıştır. Sporun tarihsel temellerini ise vahşi ve barbar olan bu insanların doğaya karşı “savunma ve saldırı” şeklinde verdikleri mücadele olarak aktarmıştır. Konu ile ilgili İşler’in (2012) “spor ilerlemek, geçmek, muvaffak olmak arzusundan doğan şiddetli bir faaliyettir” belirlemesi ve Fişek’in (1985) “spor insanların varolabilmek için doğayla giriştikleri ölüm-kalım mücadelesinin barışçı benzetimidir” belirlemesi oldukça yerindedir.

Yalçın ve Kazak (2019) Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik dönemlerde atılan herhangi bir taşın ya da sopanın bir canlıyı öldürüp besin elde etmek için fırlatıldığını ve zamanla bu faaliyetin ok ve mızrak atma gibi eylemlere dönüştüğünü aktarmaktadır. Bu çalışma boyunca yapılan incelemelerde ise, toplayıcılık kültürünün uzun bir süre başat rol oynadığı, kullanılan taş ve sopa gibi materyallerin ise ağaçlardan meyve indirmek gibi toplayıcılık faaliyetleri için kullanıldığı kanısına ulaşılmıştır.

İstisnasız biçimde tüm kaynaklarda sporun temellerinin avcılığa dayandırılmasından kök olarak vurmak, kırmak, rekabet etmek gibi savaş üreten edimlerin neredeyse bütün spor branşlarına sirayet ettiği ve spor bilimleri alanyazınında da ön plana çıktığı görülmektedir. Başta futbol olmak üzere birçok spor dalında "kale, savunma, hücum" gibi terimlerin kullanılması konunun anlaşılabilirliği açısından oldukça öğreticidir.

Buna karşın Şenel (2006) ve Childe’nin (1974) vahşi ve barbar olarak nitelenen doğal toplum sürecinin insanlık yaşantısının yüzde doksansekizlik bir pay ile en uzun zaman dilimini kapsadığını belirlemeleri, Bookchin’in (1996) dönemin yönetim anlayışı ve zihniyet tarzının ilkel yaftalamalarına karşın uygar toplumu utandıracak düzeyde olduğu belirlemesiyle birleşince vahşi ve barbar olarak nitelenen bu çağ insanların aktarıldığı gibi olmadığı hakikati gün yüzüne çıkmıştır. Yine Tablo 3’te aktarıldığı surette toplayıcılık formunun ilk hareket formu olması zamanla leşiyicilik ve son olarak avcılık formunun tarih sahnesine çıkmış olması mevcut spor paradigmasının tarihsel çelişkilerini derinleştirmiştir.

Bu yönüyle toplayıcılık kültüründe doğa ile insan arasında simbiyotik bir ilişkinin olduğu ortaya çıkarken toplayıcılık kültürü ekseninde doğa ve insan arasında ölüm-kalım mücadelesinin bulunmadığı, aksine doğanın insanı kucakladığı ve beslediği tespit edilmiştir. Halk arasında çokça söylenen “doğa anne” yakıştırmasının da bu süreçlerden günümüze zuhur edebileceği kanısı taşınmıştır. Yine birçok oyunsal ve sporsal faaliyetin insan ana-atalarının bitkileri ve hayvanları taklit etmesiyle birlikte gün yüzüne çıktığı tespiti yapılmıştır.

Altı başlık şeklinde aktarılan bu çalışmanın “Tarihi Ayakları Üzerine Dikmek” adlı başlığında tarih bilimlerinin önemi vurgulanmış, dile getirilenlerin aksine avcılık kültürünün toplayıcılıktan çok daha sonra tarih sahnesine çıktığının tespiti yapılmış ve spor bilimlerinin tarihini ayakları üzerine dikmek amaçlanmıştır.

“Toplayıcılık” adlı başlıkta ilk insan ana-atalarının meyve-sebze, ot ve tohum benzeri bitki bazlı beslendikleri aktarılırken, söz konusu dönemde avcılık yapanların klanı belli bir süre alınmadıkları da belirtilmiştir. Bu durum toplayıcılık kültürünün daha başat rol oynadığını

gösterirken, Nişanyan'ın (2008) aktardığı sporun “tohum ekmek, saçmak” anlamına da yeşil ışık yakıyor olması dikkat çekici bulunmuştur. Güllü'nün (2021) aktardığı sporun “desporter” anlamı, Türk dilindeki karşılığı olarak “birbirinden ayrılmak, dağıtmak” yorumlamasının Roma dönemine ait liman kavramından türetildiği ve eksik tarih anlayışından dolayı sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Ek olarak, sporun liman ve tersane ile dolayısıyla endüstrileşmeyle olan bağı da oldukça ilgi çekicidir. İtalyanların tershaneyi tanımlamak için kullandıkları kelime İngilizcede “cephanelik” anlamındaki “Arsenal” e dönüşmüştür. Futbol kulübü Arsenal'in ambleminde bir “savaş topu” olması da sonradan oluşan “cephanelik” anlamıyla ilgili görülmüştür.

“Leş yiyicilik” adlı başlıkta Utah Üniversitesinde yapılan bir çalışmada (Karasu, 2003) erkeklerin avcılık yaparak avladıkları hayvanlarla klanı beslediklerine dair mevcut bilgilere kuşkulu yaklaşıldığı ve yeni bir bakış açısıyla konunun irdelendiği tespit edilmiştir. Araştırmada yapılan tespite göre erkekler yırtıcı hayvanların avladıkları hayvan leşlerine konmakta idiler. Şenel'in (2006) aktardıkları da söz konusu araştırmanın bu tespitini doğrular niteliktedir.

“Avcılık” adlı başlıkta avcılığın doğal toplum sürecinde vasat bir yere sahip olduğuna, özellikle uygarlıkla birlikte başat rol oynayarak derinleşip günümüze kadar geldiğine değinilmiştir. Bu eksende yapılan incelemelerde, avcı ve savaşçı arketipleri olmazsa adeta toplumsallıkta var olamazdı algısı ile biçem kazanan bir yanılığın olduğu izlenimi edinilmiştir. Kropotkin'in (2008) Karşılıklı Yardımlaşma adlı çalışmasından anlaşıldığı üzere et tüketmeyen canlılar et tüketen canlılardan nicel olarak çok daha fazla olduğu gibi, etle beslenenlerin tür olarak da sayısının azlığı ortadadır. Öte yandan, doğanın canlılar için çok zengin bir bitki örtüsü oluşturduğu da aşikardır. Bütün aktarılanlardan hareketle, hayvansal gelişimin bitkisel gelişimden doğduğu görüşüne varılmış, ek olarak, diyalektik yasasının işleyişinin de benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda spor bilimlerinin ısrarla sporu başlatma çabasında bulunduğu avcılık hareket formunun, tarihsel süreç içerisinde bir sapma durumu olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bu minvalde bütün canlıların birbirini yediği ve rekabetin başat rol oynadığı bir evren tahayyülünün, canlı türünün neslinin çoktan tükenmiş olması anlamına geldiği ve bunun da evrim yasasına aykırı olduğu dikkat çekici bulunmuştur (Kaya, 2020).

“Tarihsel Bir Sapmayı Yeniden Yoruma Tabi Tutmak” adlı başlıkta toplayıcılık kültürünün tarihsel süreç içerisindeki önemine dikkat çekilmiş ve Kılıçay'ın (2016) aktardığından yola çıkarak gladyatörlerin vejetaryen olduğu tespiti yapılmıştır. Bu tespitinin spor bilimlerinin birçok parametresinin toplayıcılık menşeli yeniden yoruma tabi tutulması gerektiği yönündeki savımızı güçlendirdiği kanısına ulaşılmıştır.

Son olarak “Toplayıcılığın Tortuları Kabilinde Sporun Yeni Paradigmasının Temel Parametresi Veganlık ve Vejetaryenlik” adlı başlıkta ise insan fizyolojisinin et tüketimine uygun olmadığı, bunun yerine bitki bazlı beslenmenin insan sağlığına ve fizyolojisine daha katkı sağladığı tespiti yapılmıştır. Tablo 4'te bu tespiti doğrulayacak şekilde birçok olimpiyat madalyası alan sporcu gösterilmiştir.

Tarihin uygarlığın (avcılık) söylemi olduğunu uygarlığın elinde bir boyun eğdirme aracı haline getirildiğini söyleyen Faucault (2018), tarihçilerin görevinin bunu düzeltmek olduğuna dikkat çekerek, şöyle devam etmektedir; “öyleyse tarihin rolü yasaların yanılttığını, kralların kendilerini maskelediklerini ve tarihçilerin yalan söylediklerini göstermek olacaktır. Dolayısıyla bu sürekliliğin tarihi değil, deşifre etmenin, gizli olmanın ortaya çıkarılmasının, aşırılan ya da hasıraltı edilen bir bilmenin yeniden sahiplenilmesinin bir gerçeği olacaktır.”

Bu çerçevede insanlığın ve uygarlığın beşiği konumundaki toplayıcılık kültür tarihinin avcılık tarafından mühürlendiği görülmüş ve Dalton'un (1967) ifade ettiği bilimsel sürecin en önemli özelliğinin bilim insanının herhangi bir sınırlama koymaksızın aklının potansiyelini en uç noktasına kadar kullanması ve bilinmeyeni keşfetmek, farklı ve daha önce denenmemiş bir yöntem kullanma bilinciyle toplayıcılık ve spor konusu üzerinde durulmuş, bu konuya hak edilmesi gereken önem verilmiştir.

İnsan bedeninin ve beyninin yüzde yetmişinin su olması ile dünyanın yüzde yetmişinin su olması, dünyada yedi kıtanın bulunması ile insan kafasında yedi deliğin bulunması, bitki yapraklarının insan saçı ile olan benzerliği gibi doğa ile insanın kurgusunun benzer yasalara temellediği izlenimini doğuran benzeşimler "İnsan doğanın toplamı mıdır?" sorusunu ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada, Fişek'in "Spor, insanın doğa ile barışçıl mücadelesidir" söyleminden esinlenerek, "Spor insanın kendini ve doğayı tanıyarak insanlaşmasıdır" önermesinin dile getirilebileceği sonucuna varılmıştır.

Temel hareket bilimlerinin avcılıkla başlatılması spor bilimleri başta olmak üzere bütün bilimsel disiplinleri etkilemiş ve beşbin yıldır insanlığı avcılık ve yarış dikotomisine hapsetmiştir. Weingartner (2018) sistemin insanları 7/24 daha sert, daha hızlı ve daha güçlü olmaya zorladığını dile getirmektedir. Olimpiyatların temel şiarı da bu değil miydi? Daha hızlı, daha yüksek, daha güçlü...

Spor bilimleri tarihinin salt avcılık menşeli olarak ele alınması spor tarihinin tek kutuplu yorumlanmasına sebep olmuş ve modern avcılar olan erkekleri ön plana çıkarmıştır. Kadınların mevcut sporda geri planda olmaları ve olimpiyatlar dahil birçok sporsal faaliyete katılmalarının kısıtlanmasının avcılık menşeli spor paradigmasıyla yakından alakalı olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışmada avcılıkla karakterize edilerek eril niteliğe büründürülen spor tarihi gözden geçirilmiş ve modern toplayıcılar konumunda olan kadınlar ve vegan-vejetaryenlere rekabetsiz, yarıştan arınık, beden hareketlerinin gelişimine yönelik bir sporun kuramsal çerçevesi çizilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aça, H. (2017). Bizler, halen avcı toplayıcı bedenler içerisinde yaşayan "modernleşmiş" bireyleriz!. <https://evrimagaci.org/bizler-halen-avci-toplayici-bedenler-icerisinde-yasayan-modernlesmis-bireyleriz-4955>. (14 Mart 2021 tarihinde erişim sağlanmıştır).
- Akıncı, A. Y., Türkay, İ. K. (2020). Filozof doktorlardan moderniteye sporcu beslenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(2), 246-255.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E. (2010). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı. 6.baskı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Bookchin, M. (1996). Ekolojik bir topluma doğru. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Childe, G. (1974). Tarihte neler oldu? Ankara: Odak Yayınları.
- Cıbroğlu, Y. (2016). Kadının yazısız tarihi. Payel Yayınları.
- Dalton, M. (1967). Sociologist at work. New York: Anchor.
- Duru, T. (2020). Ağrı'da boksör olmak: Elit sporcuların deneyimleri üzerine nitel bir araştırma. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Engels, F. (2021). Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni. İstanbul: Yordam Kitap.
- Faucault, M. (2018). Toplumunu tanımak gerekir. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fişek, K. (1985). 100 soruda Türkiye spor tarihi. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Güllü, M. (2021). Beden eğitimi ve sporun temellerine giriş. <https://www.cbaakademi.com/> (14 Mart 2021 tarihinde erişim sağlanmıştır).
- Harari, Y. N. (2018). Hayvanlardan tanrılara sapiens. 43. Baskı. İstanbul: Kolektif Kitap.
- İşler, H. (2012). Beden eğitimi ve spor bilgileri rehber el kitabı. İstanbul: Bedray Yayınları.
- Kadı, T. Ç. (2020). Atalarımız vegan mıydı? <https://vegangazete.com/atalarimiz-vegan-miydi/>. (20 Nisan 2021 tarihinde erişim sağlanmıştır).
- Karasu, A. Ö. (2003). Av palavraları Taş Devri'nde başlamış. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/av-palavralari-tas-devrinde-baslamis-38532250>. (1 Nisan 2021 tarihinde erişim sağlanmıştır).
- Kaya, S. (2020). Oyunu okumak: spor paradigmasını yeniden yorumlamak. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Kılıçay, B. (2016). Efes antik kentinin gladyatörleri vejetaryendi. <https://arkeofili.com/efes-antik-kentinin-gladyatorleri-vejeteryandi/>. (12 Nisan 2021 tarihinde erişim sağlanmıştır).

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15) 170-189.

Kropotkin, P. (2008). Karşılıklı yardımlaşma. İstanbul: Kaos Yayınları.

Melin, A. (2017). Hindsight wasn't 20/20 nor as colorful: The evolution of primate vision. AAAS | American Association for the Advancement of Science' 2017 Annual Meeting. (14 Mart 2021 tarihinde erişim sağlanmıştır).

Mem, H. (2003). Filozof Xani'nin tasarımı. İstanbul: Bir Yayınları.

Nişanyan, S. (2018). Nişanyan sözlük: Çağdaş Türkçenin etimolojisi. İstanbul: Liber Plus Yayınları.

Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 323-343.

Plehanov, G. V. (1987). Sanat ve toplumsal hayat. İstanbul: Sosyal Yayınları.

Perlman, F. (2006). Er-tarihe karşı, Leviathana karşı. İstanbul: Kaos Yayınları.

Psihoyos, L. (2019). The game changers. (L. H. James Wilks, Hazırlayan) <https://www.filmmodu.org/the-game-changers-izle>. (30 Nisan 2021 tarihinde erişim sağlanmıştır).

Şenel, A. (2006). Kemirgenlerde sömürgecilere insanlık tarihi. 3. Baskı. İstanbul: İmge Kitabevi.

Weingartner, H. (2018). 303 Filmi. <https://720pizle.org/izle/altyazi/303.html>. (8 Mart 2021 tarihinde erişim sağlanmıştır).

Yalçın, K. Y., Kazak, Ö. O. (2019). Spor lisesi beden eğitimi ve spor tarihi. Ankara: MEB Yayınları.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.